

Jan Grzesiak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie

EWALUACJA POPRAWY JAKOŚCI KSZTAŁCENIA WYMAGA POPRAWY EWALUACJI

EVALUATION OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION NEEDS TO BE IMPROVED EVALUATION

*Gra naukowa w zasadzie nie kończy się.
Ten, kto postanowiłby pewnego dnia,
że twierdzenia naukowe nie wymagają dalszego sprawdzania
i że można je uważać za ostatecznie zweryfikowane,
wycofuje się z gry.*
Karl Popper

Ewaluacja poprawy jakości kształcenia jest przedmiotem rosnącego zainteresowania pracowników nauki, a także pracowników nadzoru pedagogicznego oraz samych nauczycieli (nauczycieli akademickich). Niewątpliwie ewaluacja poprawy jakości w edukacji wymaga gruntownego przygotowania nauczycieli pod względem metodologicznym i merytorycznym. Pomiar i ewaluacja jakości kształcenia i wychowania wymaga bowiem poprawnie opracowanych założeń metodologicznych oraz narzędzi badawczych, a także posiadania gruntownej wiedzy oraz doświadczenia zawodowego w danym obszarze edukacji objętym procedurami ewaluacyjnymi. Nie docenianie choćby jednego z tych elementów składowych kompetencji osoby dokonującej ewaluacji może stać się przyczyną wielu nieuniknionych błędów, które mogą pociągać za sobą nawet pogarszanie zastanego stanu w edukacji w określonym zakresie tematycznym czy terytorialnym. Stosowane powszechnie badania ankietowe czy testowe najczęściej są związane bardziej z diagnozą aktuariálną, aniżeli z autentyczną ewaluacją mającą z założenia wytyczać kierunki rzeczywistych działań dla wymiernej poprawy jakości kształcenia i wychowania. Wyniki takowych pseudobadań mają wątpliwy wymiar, a skądinąd nie stanowią o rzeczywistym obrazie ewaluowanej rzeczywistości. W takich przypadkach trudno jest określić projekty zmian na lepsze w bada-

nym zakresie. Może też powodować niepokoje wśród badanych podmiotów, co z kolei w szczególnych okolicznościach może prowadzić nawet do pogorszenia stanu istniejącego w danym zespole nauczycieli lub uczniów (studentów).

W kontekście uwarunkowań prakseopedagogicznych pracy każdej szkoły oraz szkoły wyższej, pierwszoplanowe znaczenie zostało przypisane problematyce pomiaru oraz ewaluacji jakości procesów edukacyjnych. Można bowiem w edukacji traktować wysoko o **ewaluacji jakości**, a można również z nie mniejszym akcentem traktować edukację w kontekście **jakości ewaluacji**. Pojęcie jakości rozciąga się więc w tym znaczeniu na zasadzie sprzężenia zwrotnego dialogowo pojmowanych relacji: **ewaluacja jakości wymaga troski o wysoką jakość ewaluacji i odwrotnie, wysoka jakość ewaluacji pociąga za sobą rzeczywistą ewaluację jakości w edukacji**.

Pojęcie jakości kształcenia rozciąga się więc na zasadzie sprzężenia zwrotnego dialogowo pojmowanych relacji: ocena (ewaluacja) jakości powoduje w następstwie troskę o wysoką jakość ewaluacji i odwrotnie, jakość ewaluacji pociąga za sobą ewaluację jakości w edukacji. I w tym tkwi przede wszystkim złożoność czynników warunkujących skuteczność czy jakość edukacji. Jakość edukacji wiąże się ściśle z przejawami jakościowych cech uczestnika każdego z uczestników procesów edukacyjnych traktowanych w pierwszej kolejności indywidualnie, a potem grupowo. Z tego względu preferowanie czy ograniczanie się jedynie do stosowania norm testowania, punktowania i ankietowania w rzekomym pomiarze jakości kształcenia, w rzeczywistości nie prowadzi do założonej poprawy. Należy podkreślić, że pomiar jakości kształcenia, a tym bardziej jakości wychowania, wymaga uwzględniania cech jakościowych, a nie ilościowych przede wszystkim (co ma swoje odbicie w wielorakich formach testomani, punktomanii czy ankietomanii).

W rzekomych pomiarach jakości kształcenia zorientowanych na wygodne pozyskiwanie wskaźników ilościowych efektów kształcenia należy upatrywać przyczyn stopniowego obniżania poziomu jakości procesów edukacyjnych. Paradoksalne jest bowiem zjawisko pomiaru dydaktycznego oparte na pomiarze cech jakościowych technikami badawczymi, mierzącymi faktycznie cechy ilościowe w skali grupy uczniów czy studentów. Konieczne staje się więc prowadzenie systematycznych i bardzo rzetelnych badań jakościowych nad jakością edukacji. Odnosi się to także do badań nad jakością edukacji nauczycieli oraz ich zachowaniami w procesie pracy zawodowej oraz uzyskiwanymi przez nich (i przez uczniów) efektami. Szczególnej wymowy nabiera zagadnienie pełnienia ról nauczycielskich wobec edukacji studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela w systemie praktyk pedagogicznych.

Dochodzimy więc do wyróżnienia szczególnie wymownych związków, jakie występują między jakością edukacji a pomiarami jakościowymi efektów procesów edukacyjnych, między jakością pracy nauczyciela a jakością uzyskiwanych osiągnięć przez poszczególnych uczniów, między refleksyjnością a autoewaluacją i ewaluacją jakości procesów organizowanych przez każdego nauczyciela, czy wreszcie między kompetencjami i odpowiedzialnością nauczyciela, a pomiarem i oceną uzyskiwanych efektów dydaktyczno-wychowawczych. Te i inne aspekty ewaluacji poprawy jakości edukacji nie mogły pozostawać obojętne wobec problematyki niniejszej książki.

Jakość pracy pedagogicznej wymaga stworzenia frontu ukierunkowanych oddziaływań wobec uczących się uczestników procesów kształcenia. Oddziaływania te mają charakter na wskroś prakseologiczny i dlatego wymagają przede wszystkim dostosowanego (trafionego) działania na gruncie dobrej znajomości i pełnego respektowania teorii naukowych o edukacji. Nie można bowiem jedynie narzekać czy mówić o tym, że trzeba poprawić jakość w określonym zakresie funkcjonowania szkoły czy uczelni. Nie można też stwarzać powodów, aby badania pedagogiczne były sprowadzane do stwierdzania niepokoju i pejoratywnie brzmiącego określenia ich jako *b(i)adania pedagogiczne*.

Przed wszystkim należy konkretnie działać na każdym odcinku, tak aby wszyscy uczestnicy procesów edukacyjnych, zarówno nauczyciele, jak i uczniowie uzyskiwali wymierne rezultaty wykonywanych czynności. Ma to szczególne znaczenie w odniesieniu do każdego nauczyciela akademickiego, jak i do każdego studenta przygotowywanego do pełnienia odpowiedzialnych ról kompetentnego nauczyciela.

W rzekomych pomiarach jakości kształcenia zorientowanych na wygodne pozyskiwanie wskaźników ilościowych efektów kształcenia należy upatrywać przyczyn stopniowego obniżania poziomu jakości procesów edukacyjnych. Paradoksalne jest bowiem zjawisko pomiaru dydaktycznego oparte na pomiarze cech jakościowych technikami badawczymi mierzącymi faktycznie cechy ilościowe w skali grupy uczniów czy studentów. Konieczne staje się więc prowadzenie systematycznych i bardzo rzetelnych badań jakościowych nad jakością edukacji. Dotyczy to również badań nad jakością edukacji nauczycieli oraz ich zachowaniami w procesie pracy w szkole. Szczególnej wymowy nabiera zagadnienie pełnienia ról nauczycielskich wobec edukacji studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela w systemie praktyk pedagogicznych.

Procedury ewaluacyjne stosowane w praktyce szkolnej oraz w uczelniach dość często sprowadzane są do technokratycznych (obciążających nadmiernie pracowników dydaktycznych) mechanizmów tworzenia różnego rodzaju rzekomych „ewaluacji”, mających służyć sprawie poprawy jakości kształcenia. Wśród nich można wymieniać: tabele, zestawienia, diagramy, wskaźniki procentowe, arkusze hospitacji, matryce itp. przy braku rzetelnego traktowania założeń metodologii badań społecznych (w tym pedagogicznych), co w rzeczywistości nie prowadzi najczęściej do oczekiwanej poprawy jakości kształcenia.

Swoista moda, jaka zapanowała w praktyce szkolnej, wywołała niepokojące zjawisko objawiające się w tym, że pojęcie „ewaluacja” jest pojmowane niejednoznacznie, a w wielu środowiskach jest nawet mało znane. Niepokoi to, że rzekome procedury ewaluacyjne i ewaluacja sama w sobie zraza nawet tych, którzy w rzeczywistości winni stosować ewaluację i autoewaluację na co dzień. Z naszych badań wynika, że nauczyciele bardzo pesymistycznie i wręcz negatywnie odnoszą się do procedur ewaluacyjnych, swoście lansowanych i stosowanych przez władze oświatowe i pracowników nadzoru pedagogicznego. Tak więc można dostrzec, że powstała sytuacja jakoby odwrotna do tej, jaka była założona, a mianowicie „ewaluacja” miała poprawić stan edukacji, a tymczasem stosowana „ewaluacja” doprowadziła do stanu, który można określić mianem ***dewaluacja ewaluacji poprawy jakości kształcenia***.

W kontekście prakseopedagogicznych uwarunkowań pracy każdej szkoły, także szkoły wyższej, pierwszoplanowe znaczenie zostało przypisane problematyce pomiaru oraz ewaluacji jakości procesów edukacyjnych. Można bowiem w edukacji traktować wysoko o jakości ewaluacji jakości edukacji, a można również z dużym akcentem traktować jakość edukacji w kontekście efektów uzyskiwanych przez uczniów.

Na tej podstawie z psychopedagogicznego i prakseologicznego punktu widzenia, w konstruowaniu tej książki wyróżnionych zostało kilkanaście następujących modułów tematycznych:

1. Metodologiczne i aksjologiczne uwarunkowania poprawy jakości edukacji wobec założeń reformy oświaty i szkolnictwa wyższego (zwłaszcza o profilu praktycznym);
2. Ciągłość i zmiana w edukacji w kontekście poprawy jakości procedur ewaluacyjnych stosowanych w praktyce szkoły współczesnej w Polsce;
3. Diagnoza fazy stanu edukacji w Polsce a „wizja” dostosowywania programów kształcenia do wymagań rynku (krajowe i europejskie ramy kwalifikacji zawodowych w kontekście celów i efektów kształcenia wychowującego – sylabusy a rzeczywiste efekty kształcenia);
4. Diagnoza systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli w realizacji założeń tzw. standardów kształcenia nauczycieli i innowacyjnych form ich realizacji w szkole wyższej, z uwzględnieniem kształcenia praktycznego w toku studiów;
5. Jakość i skuteczność wdrażania nowych podstaw programowych z uwzględnieniem podejmowanych prób postępu pedagogicznego na rzecz poprawy jakości kształcenia i wychowania na różnych szczeblach edukacji (w tym edukacja przedszkolna, edukacja 6-latków itp.);
6. Jakość i skuteczność wykorzystywania neomediów i technologii komunikacyjnych w aspekcie poprawy jakości kształcenia w szkole i na uczelni;
7. Kompetencje i odpowiedzialność nauczycieli w stosowaniu procedur ewaluacyjnych we współczesnej szkole – w kontekście prawnych oraz prakseopedagogicznych norm funkcjonowania nadzoru pedagogicznego;
8. Jakość pomiaru dydaktycznego w kontekście poprawy jakości procesów edukacyjnych oraz procedur ewaluacyjnych – ocenianie wewnątrzszkolne w kontekście testowania diagnostycznego i tzw. egzaminów dojrzałości;
9. Próby ewaluacji poprawy jakości kształcenia uczniów (i studentów) uzdolnionych;
10. Stan poprawy jakości form terapii pedagogicznej w kontekście tzw. strat edukacyjnych oraz podmiotowości w edukacji;
11. Diagnoza i zadania w zakresie poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego wobec rodziców uczniów na wszystkich szczeblach edukacji szkolnej i przedszkolnej;
12. Diagnoza i wyzwania w przestrzeni edukacji pozalekcyjnej i pozaszkolnej – z uwzględnieniem krajoznawstwa i turystyki szkolnej (oraz pedagogiki czasu wolnego);
13. Stan badań nad poprawą jakości edukacji – w kontekście uwarunkowań rozwoju zawodowego i awansów nauczycieli oraz nauczycieli akademickich;

14. Skuteczność podejmowanych działań ewaluacyjnych nauczycieli oraz kadr kierowniczych na rzecz podnoszenia efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej przedszkoli, szkół i uczelni;
15. Zarządzanie ewaluacją poprawy jakości kształcenia (i wychowania) wobec metodologii badań jakościowych;
16. Niepokój w dydaktyce – i co dalej ?

W strukturze tej książki zostało wyróżnionych sześć części:

1. Poprawa jakości kształcenia wobec niepokoju o dydaktykę. W 80. rocznicę urodzin Profesora Józefa Półturzyckiego
2. Metodologiczne determinanty badań nad poprawą jakości edukacji
3. Ewaluacja poprawy jakości pracy nauczyciela
4. Ewaluacja poprawy jakości pracy przedszkoli, szkół i uczelni
5. Ewaluacja poprawy jakości dydaktyki szczegółowej
6. Pedagogika czasu wolnego. Krajoznawstwo i turystyka

Na podkreślenie zasługuje część pierwsza książki, w której dominuje akcent położony na tożsamość dydaktyki jako subdyscypliny pedagogiki. Stało się to w wyniku sprawstwa, jakim okazało się wydanie bardzo interesującej książki autorstwa Profesora dr. hab. Józefa Półturzyckiego pod tytułem **Niepokój o dydaktykę**. Wymowa naukowa tej książki i fakt jej wydania w roku, w którym Autor obchodzi Jubileusz 80. rocznicy urodzin, stanowiły zaszczytny motyw do wyróżnienia pierwszej części tej książki pod taką, a nie inną dwuczłonową nazwą.

Wyszczególnione tytuły poszczególnych części tej książki wskazują na kręgi tematyczne, które stały się przedmiotem teoretycznych i praktycznych rozważań współautorów niniejszej monografii zbiorowej.

Przegląd zawartości treściowej tej publikacji pozwala dostrzec zagadnienia, które zostały w wyrazistym stopniu uwzględnione, a niektóre mało lub wcale. Mimo znacznej objętości niniejszej książki, nie udało się w wystarczającym stopniu uwzględnić wszystkich wyżej zasygnalizowanych kręgów tematycznych.

W niewielkim zakresie zostały poruszone lub zostały całkowicie pominięte następujące obszary tematyczne:

- jakość i skuteczność wdrażania nowych podstaw programowych z uwzględnieniem podejmowanych prób postępu pedagogicznego na rzecz poprawy jakości kształcenia i wychowania na różnych szczeblach edukacji (w tym edukacja przedszkolna, edukacja 6-latków itp.),
- ciągłość i zmiana w edukacji w kontekście poprawy jakości procedur ewaluacyjnych stosowanych w praktyce szkoły współczesnej w Polsce,
- kompetencje i odpowiedzialność nauczycieli w stosowaniu procedur ewaluacyjnych we współczesnej szkole – w kontekście prawnych oraz prakseologicznych norm funkcjonowania nadzoru pedagogicznego,
- jakość pomiaru dydaktycznego w kontekście poprawy jakości procesów edukacyjnych oraz procedur ewaluacyjnych – ocenianie wewnątrzszkolne,
- stan badań nad poprawą jakości edukacji w kontekście uwarunkowań rozwoju zawodowego i awansów nauczycieli oraz nauczycieli akademickich,

- skuteczność podejmowanych działań ewaluacyjnych nauczycieli oraz kadr kierowniczych na rzecz podnoszenia efektywności pracy dydaktyczno-wychowawczej przedszkoli, szkół i uczelni,
- zarządzanie ewaluacją poprawy jakości kształcenia (i wychowania) wobec metodologicznych uwarunkowań badań jakościowych.

We wszystkich opracowaniach zamieszczonych w tej książce podkreślany jest wieloaspektowy i złożony mechanizm ewaluacji poprawy jakości edukacji oraz częściowo poprawy jakości badań edukacyjnych. Dzięki przychylności i zaangażowaniu wszystkich współautorów udało się stworzyć zbiorowe dzieło poświęcone szczególnie ważnej społecznie problematyce, jaką jest ewaluacja poprawy jakości kształcenia.

Wszyscy Autorzy opracowań zamieszczonych w tej książce skupiają uwagę na problematyce uwzględniającej słowa kluczowe: edukacja, kształcenie, jakość edukacji, ewaluacja i autoewaluacja w edukacji, pomiar jakości kształcenia, jakość pracy szkoły oraz jakość pracy nauczyciela. We wszystkich opracowaniach podkreślany jest wieloaspektowy i złożony charakter procedur ewaluacyjnych w odniesieniu do jakości edukacji jako układu efektów procesów współwystępujących na różnych szczeblach kształcenia i wychowania. Warto w tym miejscu zauważyć, że problematyka ewaluacji poprawy jakości edukacji wymaga wzajemnego współdziałania między jednostkami naukowymi oraz oświatowymi w skali kraju oraz w układzie międzynarodowym. Stąd też dodatkową wartością tej książki dodaje opracowanie autorskie wywodzące się z Uniwersytetu im. J. Kupały w Grodnie.

Wszystkim Autorom wyrażam dużą wdzięczność za wsparcie i pomoc, które były niezbędne podczas powstawania tej książki. Szczególną wdzięczność i wyrazy podziękowania kieruję pod adresem wszystkich Profesorów, którzy swoimi tekstami poparli ideę wydania kolejnej książki o ważkiej problematyce ewaluacji poprawy jakości edukacji. Wyrażam zarazem przekonanie, wydawanie kolejnych tomów „pod znakiem jakości edukacji”, a poświęconych problematyce ewaluacji, auto-ewaluacji, innowacji oraz poprawy jakości (w) edukacji będzie urzeczywistniany w dalszej współpracy przy jednoczesnym pozyskiwaniu nowych autorów, co ma swoje odzwierciedlenie w niniejszej książce.

Jestem wdzięczny Panu Profesorowi dr. hab. Włodzimierzowi Prokopiukowi, jako recenzentowi, za duże zaangażowanie w tworzeniu przyczynkarskiego dzieła na drodze zmierzającej do poprawy jakości w edukacji oraz w naukach o niej. Swoimi wnikliwymi i zarazem życzliwymi uwagami oraz sugestiami dokonał swoistej ewaluacji jakości pozycji książkowej poświęconej poprawie jakości procesów edukacyjnych. W recenzji zostały podkreślone walory tkwiące w tekstach składających się na treść tego zbioru oraz w samej idei ciągłości poszukiwań jak najlepszych rozwiązań ukierunkowanych na pomiar oraz poprawę jakości edukacji.

Słowa podziękowania składam Panu Profesorowi Mirosławowi Śmiałkowi, Dziekanowi Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego UAM w Kaliszu oraz Panu Profesorowi Mirosławowi Pawlakowi, Rektorowi Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Koninie za pełne wsparcie na rzecz wydania kolejnej książki z cyklu *Ewaluacja i innowacje w edukacji*.

Wyjątkowe zaangażowanie redaktorów wydawnictwa, a szczególnie Pani Ewy Kapyszewskiej – kierownika wydawnictwa – sprawiło, że książce tej nadany

został taki kształt w stosunkowo krótkim czasie. W tym miejscu wszystkim redaktorom pięknie dziękuję.

Ze względu na doniosłość procedur ewaluacyjnych stosowanych w edukacji, problematyka tej książki ma głęboki wymiar społeczny i naukowy. Jeśli treść tej książki zainspiruje Czytelników do refleksji i do podejmowania konstruktywnych prób poszukiwań lepszych rozwiązań zmierzających ku wyższej jakości procesów edukacyjnych w każdej uczelni, w każdej szkole i w każdym przedszkolu, wówczas wartość tej książki będzie może nawet wyższa od założonej.